

General-major  
ILIJA NIKEZIĆ

## *Transformacija oblika oružane borbe i vojne organizacije na iskustvima iz narodnooslobodilačkog rata*

Nekoliko značajnih naučnih skupova, koji su održani povodom obeležavanja četrdesetogodišnjice značajnih jubileja iz narodnooslobodilačkog rata, a naročito skupovi na temu: »Armije u strategijskoj koncepciji NOR-a i revolucije« i »Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije«,<sup>1</sup> veoma su podsticajni za dalje izučavanje i, posebno, za razmišljanje o načinu korišćenja iskustava iz NOR-a u savremenim uslovima. Za našu strategiju oružane borbe posebno je značajno razmatranje iskustava sa stanovišta transformacije oblika oružane borbe i vojne organizacije, upravo zato što su to sopstvena iskustva stečena u praksi oružane borbe na našem prostoru.

U svim našim stručnim i naučnim radovima i svim našim doktrinarnim dokumentima s pravom ističemo da je narodnooslobodilački rat, koji smo vodili od 1941. do 1945, osnovno izвориšte naše današnje koncepcije, doktrine i strategije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. To je istina koju niko ne može da ospori, jer je strategija narodnooslobodilačkog rata stvarana i proveravana u izuzetno složenim i teškim uslovima oslobodilačkog rata, na našem tlu, u kome smo pobedili. I upravo zbog toga, ona će ostati trajna riznica za brojne sadašnje i buduće generacije naučnih radnika u oblasti ratne veštine.

---

<sup>1</sup> Okrugli sto »Armije u strategijskoj koncepciji NOR-a i revolucije« održan je 15. januara 1985, a naučni skup »Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije« održan je 23. i 24. aprila 1985. godine, oba u Beogradu.

Na jednoj strani su teoretičari koji bogatu istorijsku građu, dokumentaciju i sećanja organizatora i učesnika NOR-a, a naročito radove druga Tita i odluke KPJ stvaralački istražuju i ugrađuju u našu savremenu teoriju, a na drugoj oni kojima je svojstven samo istoriografski pristup u izučavanju narodnooslobodilačkog rata. Istoriografski pristup sadrži u sebi opasnost primene iskustava bez dovoljnog uočavanja uslova u kojima bismo vodili budući rat, a koji su determinisani činiocima koji se razlikuju ili se mogu razlikovati od onih koji su postojali u narodnooslobodilačkom ratu. Zbog toga se iskustva moraju izučavati i posmatrati dijalektičkom metodom spoznaje u skladu sa promenjenim uslovima i sredstvima za vođenje oružane borbe.

U ovom radu razmatraju se samo iskustva iz NOR-a, vezana za transformaciju oblika oružane borbe i u vezi s tim promene u organizaciji oružanih snaga.

\*

Podimo od procesa transformacije oružanih snaga od nižih ka višim oblicima organizovanja i obrnuto.

U toku NOR-a imali smo jednosmeran kvalitativan proces transformacije oružanih snaga — od partizanskih odreda, preko brigada, grupe brigada, divizija, korpusa do armija. Taj proces je bio podređen prvenstveno konkretnim istorijskim uslovima i ciljevima narodnooslobodilačkog rata u pojedinim njegovim etapama i imao je konstantno uzlaznu liniju razvoja. On je omogućio i primenu različitih oblika oružane borbe, takođe jednosmerno: partizanski — kombinovani — frontalni. U budućem ratu, u najnepovoljnijim uslovima, mi bismo mogli imati dvosmeran proces. Šta to znači i u čemu je razlika u odnosu na proces razvoja oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu?

Naša strategija oružane borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu takođe razmatra proces transformacije oružanih snaga u dijalektičkom jedinstvu sa oblicima oružane borbe, ali ne polazi od osnovnog zadatka oslobođenje zemlje, kao što je to bilo u toku NOR-a, nego od odbrane zemlje, od cilja svake agresije, strategijskog položaja naše zemlje i oružanih snaga i položaja agresora, i s tim u vezi, od odnosa snaga u pojedinim etapama rata. Razume se, polazi se i od vojno-političke i vojnostrategijske situacije širih razmera, kao i u NOR-u, koje utiču ili mogu uticati na tok oružane borbe na našem ratištu. Moramo polaziti od pretpostavke da se vojno-politički i voj-

nostrategijski uslovi vođenja oružane borbe mogu menjati od težih ka lakšim i obrnuto, naročito ako bismo vodili dugotrajan rat, kao što je to bilo u toku drugog svetskog rata.

To znači, da možemo početi rat sa jakim, unapred strategijski razvijenim armijama gde bi značajnu ulogu u ostvarivanju ciljeva rata imale operacije na frontu i protivdesantne operacije u vlastitoj pozadini, da bi kasnije, ukoliko oružane snage agresora uspeju da duboko prodru na našu teritoriju i zaposednu najvažnije komunikacije i rejone strategijskog značaja, preneli težište dejstava na privremeno zaposednutu teritoriju, uz preovlađujuća partizanska borbena dejstva na najvećem delu našeg ratišta. U takvoj situaciji dejstva se mogu preneti i na teritoriju zemlje ili zemalja agresora. U takvim mogućim nepovoljnim uslovima preovladale bi masovne borbe, bojevi i diverzije, operacije operativnog značaja manje ili više međusobno povezane i usklađene sa težnjom da u svojim ukupnim rezultatima imaju strategijski značaj.

Za dejstva gde bi preovlađivala partizanska taktika ratovanja, pogodne su pokretne jedinice sa savremenim masovnim lakim naoružanjem, naročito za borbu protiv helikoptera, tenkova i oklopnih transportera i sa savremenim sredstvima za detekciju. To znači da u izuzetno nepovoljnim uslovima, koje pretpostavlja naša koncepcija i strategija opštenarodne odbrane, imali bismo jedan obrnut proces transformacije oružane borbe i oružanih snaga za razliku od NOR-a, tj. taj proces bi bio od viših ka nižim oblicima organizovanja. Proces transformacije oblika oružane borbe tekao bi od frontalnog, preko kombinovanog na partizanski oblik, a oružanih snaga od strategijsko-operativnih sastava (armija), preko operativnih (korpusi), na taktičke i taktičko-združene sastave (odrede, lake brigade i divizije). To je proces koji ne poznaje savremena ratna veština i predstavlja izazov za našu vojnu nauku, ali ne samo za nju.

Postavlja se doktrinarno pitanje: da li je moguće u takvom procesu transformacije oblika oružane borbe isterati neprijatelja sa privremeno zaposednute teritorije i ostvariti ciljeve odbrambenog i oslobodilačkog rata. Istorija našeg oslobodilačkog rata i iskustva brojnih oslobodilačkih, revolucionarnih i antikolonijalnih ratova vođenih posle drugog svetskog rata (sa izuzetkom alžirskog antikolonijalnog rata) ukazuju na nužnost transformacije partizanskog u kombinovani, odnosno frontalni oblik oružane borbe u poslednjoj etapi rata u kojem odlučujuću ulogu imaju krupni strategijsko-operativni sastavi koji izvode napadne operacije na frontu i delu privremeno zaposednute teritorije.

U našem osnovnom doktrinarnom dokumentu za pripremanje i vođenje oružane borbe, jasno je spomenut stav da u partizanskom obliku oružane borbe borbena dejstva i druge oblike borbe i opštenarodnog otpora treba stalno izvoditi, proširivati i usmeravati na svim delovima ratišta kako bi se postizali što bolji rezultai uništavanjem agresorovih snaga i stvaranjem većeg broja velikih slobodnih teritorija i time što pre stvorili uslovi za prerastanje u kombinovani, odnosno frontalni oblik oružane borbe.

Naša iskustva iz narodnooslobodilačkog rata, iskustva iz savremenih ratova, dostignuća savremene nauke, kao i navedeni stav ukazuju na sledeća bitna obeležja transformacije oblika oružane borbe i vojne organizacije.

*Kontinuitet postojanja oružanih snaga.* Stalna ofanzivnost i borbena aktivnost kao bitni preduslovi za preuzimanje taktičke, operativne, pa i strategijske inicijative podrazumevaju kontinuirano postojanje oružanih snaga čija se organizaciona struktura, naoružanje i oprema, veličina i obučenost prilagođavaju konkretnim uslovima ratovanja i vojno-političkim ciljeva rata.

*Priprema i sposobnost oružanih snaga za transformaciju.* Za razliku od uslova u kojima smo vodili narodnooslobodilački rat, u kojem smo bili prinuđeni da istovremeno oslobađamo zemlju, stvaramo novu državu i njene oružane snage, sada imamo državu čije oružane snage i ostale snage i subjekti opštenarodne odbrane i društvene samozaštite moraju pokazati vitalnost i u najtežim ratnim situacijama. To, pored društveno-političke i ekonomske stabilnosti države, kao primarnih obeležja vitalnosti opštenarodne odbrane, podrazumeva i sposobnost naših današnjih oružanih snaga, a naročito JNA da u toku vođenja oružane borbe u ONOR-u vrše odgovarajuću transformaciju, zavisno od razvoja situacije. Prelazak sa frontalnog na kombinovani i partizanski oblik oružane borbe, i obrnuto, bio bi najsloženiji proces transformacije JNA i za njega se treba pripremati i uvežbati još u miru.

*Oslonac na sopstvene snage.* U našem osnovnom doktrinarnom dokumentu za pripremanje i vođenje oružane borbe u ONOR-u predviđena je, kao izuzetak, mogućnost da se partizanskim oblikom oružane borbe ostvari krajnji cilj opštenarodnog odbrambenog rata, ali i u takvim uslovima se predviđa izvođenje napadnih operacija, manje ili više međusobno povezanih i usklađenih, čiji ukupni rezultati imaju strategijski značaj. Mi smo u poslednjoj etapi narodnooslobodilačkog rata takve operacije vezivali i usklađivali sa operacijama susednih savezničkih armija čiji deo snaga je dejstvovao i preko naše

teritorije (Crvena armija), što bi u ONOR-u u eventualnoj transformaciji oblika oružane borbe i oružanih snaga, od pretežno partizanskog ka kombinovanom i frontalnom, bilo manje verovatno. Međutim, ne bismo smeli zanemariti značaj materijalne savezničke pomoći, naročito u isporuci aviona, helikoptera, brodova, savremenih raketnih i artiljerijskih sistema, sredstava veze i nuklearnog oružja male snage, ako bi se to oružje upotrebljavalo u ratu.

*Upotreba nuklearnog oružja i transformacija.* Procesu transformacije oblika oružane borbe i oružanih snaga u budućem ratu, moramo pretpostaviti mogućnost agresora da upotrebom nuklearnog oružja male snage znatno utiče na ukрупnjavanje operativnih i strategijsko-operativnih sastava i prelazak na frontalni oblik oružane borbe. Ova okolnost nepoznata u NOR-u može da ojača naše doktrinarno opredeljenje da je partizanski oblik oružane borbe najpogodniji način vođenja rata u takvim uslovima.

*Postojanje operativnih težišta.* Na odnos teritorije i transformacije oružanih snaga moramo nešto gledati drugačije nego u narodno-oslobodilačkom ratu. Dok je u NOR-u, od njegovog početka, težište bilo na stvaranju slobodnih teritorija, današnje naše doktrinarno opredeljenje je da u ONOR-u, od početka, odlučno branimo svako selo, grad, privredne, saobraćajne i druge objekte od same granice. Ovakav stav podrazumeva i »brisanje« granice, u smislu vođenja borbe i otpora, između fronta i privremeno zaposednute teritorije. To posebno podrazumeva »prekrivanje« celog jugoslovenskog ratišta sa manjim ili većim delovima oružanih snaga. S tim u vezi je vrlo značajan odnos težišta oružane borbe i slobodne teritorije, jer će i od toga zavisiti združivanje operativnih i strategijsko-operativnih sastava u početnom periodu rata, odnosno njihovo stvaranje u partizanskom obliku oružane borbe.

Po pravilu, za razliku od NOR-a, težište borbenih dejstava u ONOR-u, naročito u početnom periodu rata trebalo bi da bude na teritoriji koja je gušće naseljena, gde su značajnija privredna bogatstva zemlje i gde je intenzivniji društveno-političkih, ekonomski i kulturni život. Nema sumnje, da će se, kao i u NOR-u, strategijsko težište u ONOR-u pomeriti sa jednog na drugi deo ratišta u skladu sa vojnostrategijskim, političkim i ekonomskim uslovima i potrebama i da će to nalagati odgovarajuće strukturiranje i strategijsko grupisanje oružanih snaga. Međutim, ovde se postavlja pitanje koliko mi možemo i moramo u dugotrajnom ratu još od njegove prve etape »planski« stvarati operativna težišta sa većim brojem slobodnih teritorija koje, uslovno rečeno, predstavljaju »oaze« i oslonac za mobili-

zaciju i formiranje novih divizija i korpusa koji bi mogli izvoditi relativno samostalne napadne operacije, odnosno borbeni dejstva širih razmera. Takva operativna težišta, na određenom delu ratišta, u svojoj ukupnosti izražavala bi strategijsko težište. Postojanje operativnih težišta na većem broju slobodnih teritorija, kao oslonca za formiranje jačih sastava oružanih snaga i preduzimanje borbenih dejstava širih razmera, opravdano je i sa stanovišta tehnologije prijema materijalne savezničke pomoći vazдушnim i pomorskim putem. Takva operativna težišta, pored ostalog, bila bi usklađena sa prirodnim osobinama našeg prostora i infrastrukturom koja znatno može da ograničava vatrene, udarne, manevarske i druge mogućnosti agresora i omogućuje uspešno vođenje borbenih dejstava naših oružanih snaga i u uslovima izrazite tehničke nadmoćnosti oružanih snaga agresora i kada one upotrebljavaju hemijsko i nuklearno oružje.

*Jedinstveno rukovođenje i komandovanje.* Stav o stvaranju većeg broja operativnih težišta ni u kom slučaju ne sme da utiče na intenzitet borbenih dejstava i sveukupnog opštenarodnog otpora van tih težišta. Naprotiv, ova valja posmatrati u dijalektičkom jedinstvu. Kao što postojanje operativnih težišta podstiče sveukupan otpor i kontinuitet državnosti, tako i njihov opstanak zavisi, pored otpora jedinica koje ih posedaju, i od ukupnog otpora na celom ratištu. Radi toga, jedinstveno rukovođenje i komandovanje shvaćeno u najširem smislu: idejnom, organizacionom i funkcionalnom u oružanoj borbi i opštenarodnom otporu i u svakom najtežem ratnom slučaju u kojem se može naći SFRJ ne sme biti narušeno na strategijskom nivou.

*Transformacija je dug i složen proces.* Teško je vremenski i prostorno precizirati početak procesa transformacije oblika oružane borbe i vojne organizacije. To bi zavisilo od konkretne operativne i opšte situacije. O tome je veoma ilustrativan stav admirala flote Branka Mamule: »Dakle to nije nešto trenutno, skokovito, već je to proces koji traje i koji se odvija u prostoru, s težnjom da se što duže zadrži na višim oblicima integralnih dejstava, a ponajviše na kombinovanom obliku... Transformiranje oblika oružane borbe i njoj primjereno transformiranje oblika organiziranja oružanih snaga treba shvatiti kao jedinstven dijalektički proces, a nikako kao odvojen proces ili kao trenutačne akte.«<sup>2</sup> Gledište, da proces transformacije počinje onda kada se deo snaga, na vlastitu inicijativu ili prinudno, nađe u pozadini snaga agresora i otpočne borbeni dejstva na privremeno zaposednutoj teritoriji već na prvom pojasu možemo uslovno shvatiti.

<sup>2</sup> Branko Mamula, *Savremeni svijet i naša odbrana*, VIZ, Beograd 1985, str. 171.

Ukoliko nismo iznenađeni na operativnom i strategijskom nivou, to se ne bi moglo nazivati početkom transformacije već prilagođavanje. To je, najčešće, proces vođenja oružane borbe i otpora po unapred pripremljenim planovima operativnog i strategijskog razvoja oružanih snaga. To je naša velika prednost u odnosu na narodnooslobodilački rat, gde je način (oblik) ispoljavanja oružane borbe bio uslovljen razvojem i jačanjem Narodnooslobodilačke vojske.

Sopstvena iskustva iz narodnooslobodilačkog rata i iskustva iz savremenih oslobodilačkih i revolucionarnih ratova potvrđuju pravilo da je kombinovano vođenje rata (oružane borbe) najbolja forma preuzimanja i zadržavanja strategijske inicijative od tehnički superiornijeg protivnika. To je, ujedno, i najbolja forma za masovno učešće stanovništva u oružanoj borbi i drugim oblicima borbe i otpora. Na osnovu tih iskustava mi smo se u našoj doktrini i strategiji oružane borbe opredelili za kombinovani oblik oružane borbe, kao dominantan u opštenarodnom odbrambenom ratu, i izgradnju primerenih oružanih snaga za takav oblik oružane borbe. Prema tome, o transformaciji oružanih snaga u celini može se govoriti samo u uslovima kada se cilj opštenarodnog odbrambenog rata ostvaruje vođenjem partizanskih borbenih dejstava na celom ili najvećem delu jugoslovenskog ratišta. To su ujedno i najteži vojno-politički i vojnostrategijski uslovi vođenja oružane borbe, pa je i transformacija oružanih snaga za takve uslove vođenja oružane borbe najduži i najsloženiji proces izgradnje oružanih snaga u ratu za koji nemamo vlastitih, a ni tuđih iskustava u istoriji ratne veštine. U kojoj meri će ta transformacija biti uspešna primarno zavisi od sposobnosti društveno-političkog sistema da se organizovano brani u takvim uslovima i da »u hodu«, ali brzo, prilagođava konkretna rešenja za svaku situaciju. U tom procesu moramo uvek polaziti od osnovnih opredeljenja datih u ustavu SFRJ: da SFRJ ne priznaje kapitulaciju i okupaciju svoje teritorije ili bilo kojeg njenog dela; da je teritorija SFRJ nedeljiva; da niko u ime naroda i narodnosti SFRJ nema pravo da prizna ili potpiše kapitulaciju SFRJ ili bilo kojeg njenog dela; da se u bilo kojoj vojno-političkoj i vojnostrategijskoj situaciji ne priznaje eventualni agresorov okupacioni sistem, marioteska vlast, ili bilo koji drugi oblik kolaboracije.

*Transformacija ne znači usitnjavanje oružanih snaga. Ako bi zbog nepovoljnog odnosa snaga preovladao partizanski način ratovanja na našem ratištu to ne podrazumeva transformaciju oružanih snaga čiji je osnovni cilj »usitnjavanje jedinica«.*

I u ovakvom obliku oružane borbe operativno-strategijske komande i Vrhovna komanda treba da zadrže mogućnost ponovnog stvaranja snaga Jugoslovenske narodne armije i jačih grupacija iz sastava Teritorijalne odbrane koje bi bile upotrebljene po jedinstvenoj zamisli i sa izraženim težištem. To bi ujedno bio i postepeni proces prerastanja partizanskog u kombinovani oblik oružane borbe i stvaranje uslova za vođenje rešavajućih operacija u završnoj etapi rata. Titova strategija narodnooslobodilačkog rata značajna je pouka za proces transformacije partizanskog u kombinovani oblik ratovanja. Sa Operativnom grupom brigada 1942. godine, a kasnije sa jačim neposredno potčinjenim snagama, Vrhovni štab je rešavao najkrupnija strategijska pitanja narodnooslobodilačkog rata i revolucije. Te neposredno potčinjene snage bile su namenjene za odlučujuća rešenja u određenoj situaciji.

Radi kontinuiteta opštenarodnog odbrambenog rata i oružane borbe neophodno je da se pri svakoj prethodnoj transformaciji određuje osnov za dalje transformacije. To znači da se prelazak sa kombinovanog na pretežno partizanski oblik oružane borbe može smatrati silaznim procesom, nepovoljnim za nas. Radi toga, taj proces treba da bude veoma spor i bilo bi dobro da se zaustavi na onom nivou koji nam obezbeđuje brži povratak na kombinovani oblik oružane borbe, kao najpovoljniji za preuzimanje i zadržavanje strategijske inicijative. S tim u vezi je i nastojanje da se zadrži viši nivo organizovanja oružanih snaga koje bi agresoru nametale stalnu bitku, držale strategijsku inicijativu i uticale na mobilizaciju novih snaga i jačanje opštenarodnog otpora.

U tom periodu transformacije moglo bi da postoji više operativnih težišta sa mogućnošću da se na nekom od njih vode i frontalna odbrambena dejstva. U ovoj fazi može da bude od značaja i ukupna međunarodna situacija i materijalna pomoć saveznika, naročito u naoružanju i ratnoj opremi, čime se stvaraju povoljniji uslovi za ukрупnjavanje jedinica na određenim operativnim težištima.

Transformacija oblika oružane borbe i vojne organizacije u budućem ratu veoma je složen proces još uvek nedovoljno razrađen u teoriji ratne veštine. To se može objasniti značajnim promenama koje nastaju u načinu vođenja rata. Tehnička dostignuća savremene nauke i tokovi razvoja međunarodnih odnosa daju ratu nova obeležja. Iz tog razloga nemoguće je sada sagledati sve probleme koje će namećati oružana borba, pa i probleme transformacije.

Iskustva iz NOR-a su izuzetno značajna za našu savremenu koncepciju opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, ali determi-

nante oružane borbe u prošlom narodnooslobodilačkog ratu i u opšte-narodnom odbrambenom ratu u Jugoslaviji koji bi mogli voditi ne mogu biti iste. Činioci koji se odnose na političke ciljeve rata, teh-ničko-tehnološka dostignuća i materijalne mogućnosti zaraćenih stra-na, prostor i vreme, kao i saveznike u ratu, po svom karakteru i dej-stvu nisu istog značaja u prošlom i u budućem ratu. To mora biti naglašeno u svim našim budućim naporima da produbljeno uopšta-vamo iskustva iz NOR-a sa stanovišta potreba savremene strategije oružane borbe.